

หลักการแปลบทวิภक्ति

๑. ความหมายของคำว่าวิภक्ति

วิภक्ति มาจากคำว่า วิภ+กต ในสองคำนี้ วิภ แปลว่า ทำให้แปลก, ทำให้แตกต่าง คำว่า กต แปลว่า ผู้ทำ รวมกันแล้วแปลว่า **ทำให้ผู้ทำให้แปลก, ทำตัวกตทำให้แปลก**

คำว่า วิภक्ति จึงหมายถึงบทที่ทำนามนามที่เป็นตัวผู้ทำให้แปลกจากเดิม ตัวกตหรือผู้ทำในที่นี้อาจมิใช่ประธานในประโยคก็ได้ เนื่องจากตัวกตหรือผู้ทำในภาษาบาลีมีวิภक्तिแตกต่างกันเป็นปฐมวิภक्तिก็มี เป็นตติยวิภक्तिก็มี ขึ้นอยู่กับว่าเป็นวาทใด บางครั้งอาจเป็นฉฐวิภक्तिและสัตตวิภक्तिเมื่อเป็นประโยคแทรก

ในกตตุวาทและเหตุกตตุวาทตัวกตจะเป็นปฐมวิภक्ति ส่วนกัมมวาท ภาววาทและเหตุกัมมวาทตัวกตจะเป็นตติยวิภक्ति ดังนั้น ตัวกตเป็นวิภक्तिใด ตัววิภक्तिจะมีวิภक्तिเดียวกันเสมอตั้งเช่นข้อความต่อไปนี้

-เทศนาวัสสาเน โส พุราหมโณ โสตาปนโน อโหสิ.

ในกาลเป็นสุดลงรอบแห่งเทศนา อ.พุราหมณฺ์ นั้น เป็นพระโสตาปนฺ์ ได้เป็นแล้ว.

จากข้อความนี้จะเห็นว่า ตอนฟังเทศน์พุราหมณฺ์คนนั้นยังเป็นปุถุชนอยู่ แต่พอเทศน์จบเท่านั้นแหละกลายเป็นพระโสตาปนฺ์ทันที คำว่า โสตาปนโน-พระโสตาปนฺ์ นี้เป็นบทวิภक्तिขยายคำว่า พุราหมโณ ซึ่งเป็นประธานในประโยค

-ภิกขเว ภิกขุณา นาม ราธเน วีย สุวเจณ ภวิตัพพี.

ดูก่อนภิกษุ ท. ชื่ออันภิกษุ เป็นผู้ว่าง่าย รวากะว่าพระราชา ฟังเป็น.

ในประโยคนี้จะเห็นว่า ก่อนหน้านั้นพระภิกษุจะเป็นอย่างไรไม่รู้ แต่ตอนนี้พระพุทเจ้าแนะนำให้เป็นคนว่าง่ายเหมือนพระราชา คำว่า สุวเจณ-ผู้ว่าง่าย นี้เป็นบทวิภक्तिขยายคำว่า ภิกขุณา ซึ่งเป็นผู้ทำในประโยค แต่ไม่ได้เป็นประธาน

บทวิภक्तिขยายเป็นบทที่เนื่องอยู่กับกิริยามิ, เป็น, เกิด เช่น โหติ, โหติ, อโหสิ, อมฺหิ, อมฺห, อสิ, ภวิสฺสติ, ชาโต, ชาตา เป็นต้น ดังนั้นจึงต้องแปลเนื่องกับกิริยามิ, เป็น, เกิด เสมอ บางครั้งกิริยามิ, เป็น, เกิด อาจถูกละไว้ในฐานที่เข้าใจจึงไม่ปรากฏในประโยคให้โยคขึ้นมาทุกครั้ง โดยให้แปลบทวิภक्तिขยายนามทุกบทก่อนจากนั้นจึงตามด้วยบทกิริยามิ, เป็น, เกิด นั้น

๒. วิธีแปลบทวิภक्तिประเภทต่าง ๆ

๑) ประธานเป็นคน หนุณคำว่า เป็นผู้..., เป็นบุคคล... เข้ามา เช่น

-พุทฺโธ โลเก โลกคฺโค โหติ.

อ.พระพุทเจ้า เป็นผู้เลิศในโลก ย่อมเป็น.

-สาวตฺถิยํ กิร มหาสุวณฺโณ นาม (เสฏฺฐิ) กุญฺญพิโก อโหสิ อทฺโธมฺ มหฺทฺธโน มหาโกโค อปุตฺตโก.

ได้อินว่า อ.เศรษฐี ชื่อว่ามหาสุวรรณ ในเมืองชื่อว่าสาวัตถี เป็นผู้มั่งคั่ง เป็นผู้มีทรัพย์มาก เป็นผู้มโหคะมาก เป็นผู้ไม่มีบุตร ได้เป็นแล้ว.

ถ้าเป็นคนมีฐานันดรศักดิ์จะใช้หนุณศักดิ์นั้นเข้ามาก็ได้ เช่น เป็นเศรษฐีผู้..., เป็นเทวดาผู้..., เป็นพระราชผู้... ก็ได้

๒) ประธานเป็นสัตว์ หนุณคำว่า เป็นสัตว์... เช่น

-อโย หตฺถิ มหาพโล โหติ.

อ.ช้าง นี้ เป็นสัตว์มีกำลังมาก ย่อมเป็น.

-อปรภาเค โปธิสฺสโต หตฺถิโยนิยํ ปฏิสฺสนฺธิ คเหตุวา หตฺถิเชฏฺฐโก ยฺยูปติ อโหสิ.

ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก อ. พระโปธิสัตว์ ถือเอาแล้ว ซึ่งปฏิสสนธิในกำเนิดแห่งช้าง เป็นช้างตัวเจริญที่สุด เป็นเจ้าแห่งโขลง ได้เป็นแล้ว ๆ

-อโย สุกโร พหฺลมิโส ชาโต.

อ.สุกร นี้ เป็นสัตว์มีเนื้อหนา เกิดแล้ว.

-ติรจฉานา นามเต อชฺชชาติกา โหนติ อภฺภูติลา.

ชื่อ อ.สัตว์ติรจฉาน ท. เหล่านี้ เป็นสัตว์มีชาติชื่อตรง เป็นสัตว์ไม่คดโกง ย่อมเป็น.

๓)ประธานเป็นนามธรรม ถ้าเป็นเรื่องไม่ดีหรือเป็นกลาง ๆ หนุนคำว่า เป็นธรรมชาติ..., เป็นสภาพ..., ถ้าเป็นเรื่องดีหนุนคำว่า เป็นคุณชาติ... เช่น

-อิทธิมโต ปน อิทธิวิสโย อจินเตยโย (โหติ).

แต่ว่า อ. วิสัยแห่งฤทธิ์ ของบุคคลผู้มีฤทธิ์ เป็นสภาพอันใคร ๆ ไม่ควรคิด (ย่อมเป็น)

-สาธฺ ปพพชชา (โหติ).

อ.การบวช เป็นคุณชาติยังประโยชน์ให้สำเร็จ ย่อมเป็น.

๔)ประธานเป็นรูปธรรม สิ่งของที่ไม่มีชีวิตจิตใจ เป็นของขึ้นเล็กหนุนคำว่า เป็นของ..., เป็นของขึ้นใหญ่ หนุนคำว่า เป็นสภาพ... เป็นสถานที่ เมือง หมู่บ้าน หนุนคำว่า เป็นที่..., เป็นสถานที่..., เป็นสภาพ... เช่น

-ตสมฺมิ ขณ อาราโม ตฺวจฺโณ อโหสิ.

ในขณะนั้น อ.อาราม เป็นสภาพว่างเปล่า ได้เป็นแล้ว.

-ตํ กโรนตฺสเสวสฺส (พฺราหฺมณสฺส), โรโค พลฺวา อโหสิ.

เมื่อพราหมณ์ นั้น กระทำอยู่ ซึ่งยานั้น, อ.โรค เป็นสภาพมีกำลัง ได้เป็นแล้ว.

๕)ถ้าไม่มีคำที่เหมาะสมเป็นการเฉพาะ ให้หนุนคำที่เป็นประธานในประโยคนั้นแหละเข้ามา เช่น

-สมฺปตฺตปริสายปิ เทสฺนา สาตฺถิกา สผลา อโหสิ.

อ.เทสนา เป็นเทศนาเป็นไปกับด้วยวาจาประโยชน์ เป็นเทศนาเป็นไปกับด้วยผล ได้เป็นแล้ว แม้แก่บริษัทผู้ถึงพร้อมแล้ว.

-สสฺสํ อติเรกํ อฏฺฐานสมฺปนฺนํ อโหสิ.

อ.ข้าวกล้า เป็นข้าวเหลือเฟือ เป็นข้าวถึงพร้อมแล้วด้วยการงอกขึ้น ได้เป็นแล้ว.

-นคฺร จฺนทวตี นาม อโหสิ.

อ.เมือง เป็นเมืองชื่อว่าจันทวดี ได้เป็นแล้ว ๆ

๖)ถ้าเป็นวิภक्ति์ตามนาม นำคำนามนามมาเป็นบทวิภक्ति์แต่คำว่าเป็น.... เช่น

-อโห วัต อโย เถโร มม ภริยา ภเวยฺย.

โอ อ.พระเถระ นี้ เป็นภรรยา ของเรา พึงเป็น.

-(ตทา) โส เวชฺโซ (อิทานิ) จกฺขุปาโล อโหสิ.

อ.หมอนั้น ในกาลนั้น เป็นพระจักขุบาล ได้เป็นแล้ว ในกาลนี้.

-ตุมหากํ ธีตา ปุตฺตํ ปฏฺฐิลภิตฺวา กุฏุมฺพสฺส สามินิ ภวิสฺสตี.

อ.ธิดาของท่าน ท. ได้แล้ว ซึ่งบุตรชาย เป็นเจ้าของ แห่งชุมทรัพย์ จักเป็น.

๗)ถ้าบทวิภक्ति์ตามเป็นกิริยาภक्ति์ลง ต, อนิย, ตพพ ปัจจัยเป็นกัมมวาจก ให้หนุนคำต่าง ๆ มาตามปกติ แต่ต้องเพิ่มคำว่า อัน....ตามหลังไปด้วย ตัวอย่างเช่น เป็นผู้อัน..., เป็นสัตว์อัน..., เป็นธรรมชาติอัน..., เป็นสภาพอัน... เช่น

-อโย (รฺกฺโข) มหฺสภกฺขาย เทวตฺตาย ปริคฺคหิตฺโถ ภวิสฺสตี.

อ.ต้นไม้นี้ เป็นต้นไม้อันเทวดา ผู้มีศักดิ์ใหญ่ กำหนดถือเอารอบแล้ว (สิ่งสถิตย์แล้ว) จักเป็น.

-พหุ ปายาโส (โคปาเลน) ปฏฺยิตฺโถ โหติ.

อ.ข้าวปายาส อันมาก เป็นของอันนายโคบาลเตรียมแล้ว ย่อมเป็น.

แบบฝึกหัดแปลบทวิภक्ति์กัตตา ชุดที่ ๑

๑.พุกุโธ โลเก อุปฺปนฺโน โหติ.

.....

๒.สุริโย นภ อุกคโต โหติ.

.....

๓.ราชา อุตฺถยานํ คโต โหติ.

.....

๔.อาจริเยน สิสฺสา ปสาสิตา โหนติ.

.....

๕.วาณิโช ธานียา นิทฺทนต์ โหติ.

.....

๖.พฺรหฺมเณ นหฺนายน นที คโต โหติ.

.....

๗.ภิกฺขุ คามํ ปิณฺฑทาย ปวิฏฺฐา ภวิสฺสฺสฺสตี.

.....

๘.เสฏฺฐิโน ภริยา รเถน คตา โหติ.

.....

๙.อิสฺโย อสฺสเมสฺสุ นิสฺสินฺหา ภวิสฺสฺสฺสตี.

.....

๑๐.รณฺโฆ ปุตุโต ชาโต ภวิสฺสฺสตี.

.....

๑๑.ผลานิ รุกฺขสฺมา ปตฺติตานิ ภวิสฺสฺสฺสตี.

.....

๑๒.วฐฺฐ คพฺุเภา นิสฺสินฺหา โหติ.

.....

๑๓.โสภณานิ ปุปฺพานิ มิลาตานิ โหนติ.

.....

๑๔.หตฺถิ ชินฺณาย สาลา ย จิตฺโต โหติ.

.....

๑๕.นฺตฺตโก ฅาตีหิ ภินฺโน โหติ.

.....

๑๖.ปีตา ปุตุเตน สหฺธี วนํ คโต โหติ.

.....

แบบฝึกหัดแปลบทวิภक्ति์กัตตา ชุดที่ ๒

๑.คิลานโน มญจเก นินฺนุโน โหติ.

.....

๒.อีลิ ผลานิ จินฺตุม วณํ คโต ภวิสฺสตี.

.....

๓.ทลิตุทสฺส ฐนํ นฺนุจํ โหติ.

.....

๔.ราชินี เคทสฺส มชฺเฌ จิตา ภวิสฺสตี.

.....

๕.อมจจสฺส โรโค พลวา ชาโต.

.....

๖.ติณฺมานิ ภูมียํ รุพฺพหานิ โหนฺตี.

.....

๗.ตุวํ ปาโป ชาโตสิ.

.....

๘.อมพรุทฺขสฺส สาชา ภคฺคา ภวิสฺสตี.

.....

๙.อมพสฺส ผลานิ ปกฺกานิ โหนฺตี.

.....

๑๐.กากา รุกฺเขสุ นิสีนา โหนฺตี.

.....

๑๑.ภีรุโก มรณฺสฺมา ภีโต อโหสิ.

.....

๑๒.ภิกฺขุ อตฺตโน ลาภํ ตฺนุจํ อโหสิ.

.....

๑๓.ทาริกา นทียํ นิมฺคฺคา ภวิสฺสตี.

.....

๑๔.สปปิสฺส ภาชนํ มินฺนํ ภวิสฺสตี.

.....

๑๕.ธมฺโม ครุสฺส จิตฺเต ปติฏฺฐิตโหติ.

.....

๑๖.สตุฏฺธา มคธํ ปตฺโต โหติ.

.....